

Jak využít, co víme?

Další pozorování a experimenty ukázaly, že rostliny bolševníku velkolepého, kterým odstraníme část pletiv, velmi dobře regenerují. I tato schopnost mu spolu s rychlým růstem, vysokou plasticitou a dobře načasovanou reprodukcí umožňuje úspěšně kolonizovat narušovaná stanoviště v nepůvodním areálu. Nezdá se, že by úspěch bolševníku byl podmíněn jedinou vlastností, která by se dala využít k managementu jako slabý článek v jeho životním cyklu. Úspěch je dán kombinací celé řady vlastností, které vedly k jeho spanilé jízdě Evropou. Hlavní roli hrála popularita a šíření lidmi, schopnost osidlovat narušovaná stanoviště v blízkosti lidských sídel a v případě masivní invaze ve Slavkovském lese také výrazné

změny ve využívání krajiny po 2. světové válce.

Znalost ekologie invazního druhu je klíčová hlavně pro plánování kontrolních zásahů a preventivních opatření. Např. metody likvidace kosením a pasením se mohou zdát výhodné, ve skutečnosti však prodlužují délku života jednotlivých rostlin a tím i dobu nutnou k pravidelnému obhospodařování lokalit s bolševníkem. Monokarpický způsob reprodukce bolševníku však přece jen má jedno slabé místo, na které lze management zaměřit. Pokud umožníme rostlinám vykvést a zároveň zabráníme rozšíření semen (musí se odstranit z lokality a spálit), mělo by během několika let dojít k postupnému vyčerpání populace. Velmi důležité je však načasování tohoto zásahu. Pokud semena sebereme příliš brzy, rostli-

ny ještě stihnou mohutně obrazit; pokud přijdeme příliš pozdě, hrozí riziko, že z okolíků již budou vypadávat zralá semena. Semena je třeba důkladně zničit, samotné useknutí a ponechání nezralých semen na lokalitě nezaručuje úspěch, protože i ta nezralá jsou schopna dozrát a na jaře příštího roku vyklíčit. Vždy však samozřejmě záleží na počtu rostlin a rozsahu invaze; v případě rozsáhlých ploch obsazených bolševníkem je metoda založená pouze na odstraňování semen prakticky neproveditelná a takové plochy je lépe dlouhodobě obhospodařovat intenzivní pastvou. V každém případě je nutné plochy po zásahu důkladně kontrolovat a odstraňovat semena regenerujících rostlin. Zájemcům o podrobnější informace opět doporučujeme již zmíněnou příručku o biologii a kontrole bolševníku.

Palisty jeřábu oskeruše

Jiří Šefl

Na jižní Moravě se místy spolu vyskytují dva druhy jeřábů se zpeřenými listy, jeden vzácný a ceněný a druhý všeobecně považovaný za běžný. Často jsem se setkával s mladými jedinci těchto druhů a snažil se je rozpoznat. Rozlišovacích znaků u nich ale není mnoho, zato však jeden — palisty — je velmi charakteristický.

Jeřáb oskeruše (*Sorbus domestica*) je teplomilný, na území našeho státu vzácně se vyskytující strom. Z toho důvodu není tato dřevina každému známa. Občas se s ní však můžeme setkat v nejteplejších oblastech naší země, vzácně se pěstuje v severních Čechách, pořídku se pak vyskytuje v zemědělské krajině a v lesích jižní Moravy, kde otázka její původnosti zůstává stále otevřená. Jeřáb ptačí (*S. aucuparia*) je naopak v České republice zcela běžný druh, vyskytuje se od nížin do hor. V některých výše zmíněných oblastech se mohou oba jeřáby vyskytovat společně a je třeba je umět správně rozeznat.

Oskeruše se jeřábu ptačímu velmi podobá (zejména listy), avšak při bližším srovnání obou druhů nalezneme značné množství odlišností (Živa 2003, 1: 17–18). Většina z nich je popsána v květenách a klíčích a slouží jako dobré rozlišovací znaky mezi oběma druhy. Těžkoosti při určování mohou nastat u semenáčů, kdy znaky jako charakter kůry kmene, květenství, květ a plod nemohou být použity. Pupeny představující další rozlišovací znak nemusí být ještě v průběhu vegetačního období dostatečně vyvinuty a tvar lístků a jejich pilovitě okraje se nezdají být pro praktické určování příliš spolehlivé.

V takovém případě nám ke správnému určení druhu může pomoci tvar palistů, který má každá z těchto dřevin charakteristický. Palisty u obou druhů na postranních větvích vzrostlých stromů brzy opadávají,

Na krátkých a plodících větvích jeřábu oskeruše (*Sorbus domestica*) palisty brzy po vyrašení listů opadávají. Rezavě zbarvené lenticely na větvích odlišují oskeruši od jeřábu ptačího (*S. aucuparia*), který má lenticely šedé. Foto P. Vít

ale na vrcholových a bujně rostoucích větvích a u semenáčů dlouho vytrvávají, často drží až do opadu listu. Proto přítomnost palistů u mladých jedinců dobře nahrazuje nedostatek jiných znaků.

V české botanické literatuře není popis palistů pro tyto dřeviny uveden a není užíván jako rozlišovací znak. Můžeme jej však nalézt v publikacích dvou německých dendrologů. Stručný popis palistů uvádí C. K. Schneider ve svém díle *Illustriertes Handbuch der Laubholzkunde* (Ilustrovaná příručka nauky o listnatých dřevinách) z r. 1906, obsáhlý pak H. Kutzelnigg ve vydání *Illustrierte Flora von Mitteleuropa* (Ilustrovaná květena střední Evropy) z r. 1994.

Následující popis palistů podle terénního pozorování je ve shodě s tím, jak ho uvádějí oba zmínění autoři. Palisty u jeřábu oskeruše jsou krátce řapíkaté, v blízkosti terminálního pupene (tj. cca 1.–5. pupen pod pupenem terminálním — v závislosti na bujnosti výhonu) dvoudílné — ve své spodní třetině jsou z vnější strany rozděleny až ke své hlavní cévě na dva díly (viz obr.), oba díly jsou po celém svém obvodu pilovité a dále dělené ostrými laloky, horní díl je větší než díl bazální. Hlavní céva palis-

Palist jeřábu ptačího (na obr. nahoře) je přisedlý, pŕlměšicovitý, nedělený, zubatý jen na svém vnějším okraji. Hlavní céva palistu probíhá jeho vnitřním okrajem. Palist nasedá na horní konec listy, která rozšiřuje bázi řapíku, tak je palist poněkud vzdálen od báze řapíku. Řapík listu je lypý. Palist jeřábu oskeruše (na obr. dole) je řapíkatý, dělený — dvoudílný, oba díly jsou po celém svém obvodu pilovité a dále dělené v laloky. Hlavní céva palistu probíhá téměř jeho středem. Palist nasedá na samou bázi řapíku listu. Řapík listu je chlupatý. Foto J. Šefl

tů probíhá téměř jejich středem. Pár palistů připomíná motýla. Palisty listů obklopujících terminální pupen a naopak listů od něj více vzdálené jsou čárkovité, v horní části pouze klínovitě rozdělené, připomínají jazyk plaza. Naproti tomu palisty u jeřábu ptačího jsou téměř přisedlé, nasedají na horní konec 3–5 mm dlouhé listy, která rozšiřuje bázi řapíku, v obrusu jsou pŕlměšicovitě, po vnějším obvodu hrubě zubaté. Vnitřní, tj. k řapíku přilehlý okraj, je celokrajný. Hlavní céva palistu probíhá jeho vnitřním okrajem (viz obr.).

Tvar palistů jako rozlišovací znak má význam zejména pro identifikaci semenáčů jeřábu oskeruše ve volné přírodě. Tyto semenáče lze pak snadno rozpoznat od semenáčů jeřábu ptačího a učinit tak příslušná opatření k jejich ochraně a se smyslu péče o starou kulturní dřevinu s cílem jejího dalšího zachování v naší krajině.